

Az uhu (*Bubo bubo*) előfordulása, fészkelési szokásai és védelme a Zempléni-hegységben

Firmánszky Gábor

Firmánszky, G. 1998. Occurrence, nesting and conservation of the Eagle Owl (*Bubo bubo*) in the Zemplén-Mountains, NE Hungary. – *Ornis Hung.* 8 Suppl. 1: 215-217.

During the last decades, the only remaining breeding area of the Eagle Owl in Hungary was the Zemplén-Mountains. A very important task for Hungarian ornithology is to survey and to protect these breeding pairs. The conservation of the species requires the knowledge of its life history and behaviour. At the beginning of this work there was only one pair of Eagle Owls. In the following years, 11 possible nesting sites were identified, and successful reproduction was recorded at 9 sites. We managed to ring 47 nestlings.

Hazánkban egyedül a Zempléni-hegységben maradt néhány pár uhu, melyek rendszeresen költöttek. A tíz év alatt ezek felkutatása, védelme fontos feladat volt. Közben lehetőség nyílt viselkedésük tanulmányozására is. Az 1985 és 1995 között végzett munka kezdetén egy pár fészkelése volt bizonyított, néhány év alatt a tizenegy potenciális helyből kilencen sikerült fészkelést bizonyítani és negyvenhét fióka lett gyűrűzve.

F. G.: 3881 Abaújszántó, Arany János u. 147.

1. Bevezetés

Nagyon sok irodalom, megfigyelés, összefoglaló mű jelent meg az uhukról (*Bubo bubo*), főleg az elmúlt évtizedekben, amikor a faj egész Európában a kipusztulás szélére került. A hazai állapotokat 1984-ben Márkus Ferenc rögzítette. Megállapította hol voltak a főbb fészkelési góccok és azt a végkövetkeztetést vonta le, hogy az állomány fokozatosan felmorzsolódott délnyugati irányból északkelet felé. Az országban az egyetlen hely Tokaj környéke és a Zemplén maradt, ahol voltak uhura vonatkozó megfigyelések és sikeres költések is, de átfogó kép a térség populációjáról nem készült. Ennek tisztázására indult el a munka, melynek révén pontos képet sikerült alkotni a fészkelő párokról és szokásaikról.

2. Kutatási terület

A Zempléni-hegység az Eperjes-Tokaji heglánc déli, magyarországi szakasza. A Hernád és Bodrog folyók által határolt Zempléni-hegység a belső-kárpáti vulkáni övezethez tartozik. Észak-déli kiterjedése 55-60 km, szélessége 15-20 km között változik, területe 1436 km². Közepes magassága 400-500 méter.

3. Anyag és módszer

A felmérés intenzív terepmunkával történt, mely éves eloszlásban februárban kezdődött és június végéig tartott. A napi megfigyelési időszak alkalmazkodott a baglyok aktivitásához, tehát az esti perió-

dust használtam ki. A munka legelején fontos volt a potenciális helyek számbavétele és uhura utaló nyomok keresése (toll, köpet, tégésmaradványok). Ahol ez megtalálható volt, oda esténként rendszeresen visszajártam és a madarak hangadását, viselkedését figyelemmel kísértem. Ezek alapján az esetek nagy százalékában a fészkelőhelyet is sikerült megtalálni. A fiókák szétmászása után lehetőségeim szerint figyelemmel kísértem növekedésüket. Később a fészkelőhelyeken megkerestem az összes már költésre használt helyet, s számba vettem azokat. Ezáltal könnyen nyomonkövethető volt a párok fészekválasztása.

4. Eredmények

A fészkelő párok leginkább a hegység Ny-i, DNy-i részén helyezkednek el. Az általam vizsgált fészkek egymástól való távolsága változó. A két legtávolabbi 17,4 km-re, a két legközelebbi 4,1 km-re található. Az átlagos távolság 8 km. Külföldi irodalom szerint ahhoz, hogy egy populáció életképes legyen a költőpárok egymástól való távolságának 2-6 km-nek kell lennie. Kritikus érték a 15 km, amikor az egyes párok nagyon elszigetelődnek egymástól és a populáció felmorzsolódásával számolhatunk.

A zempléni párok elég stabilan tartják revíreiket, újabb helyeket is elfoglalnak. Ez bizonyítja azt, hogy ez az állomány szerves része a kelet-szlovákiai populációnak és onnan folyamatosan érkeznek madarak a zempléni térségbe.

A költési eredmények 50% körül, vagy az alatt mozognak. A tíz év alatt több használt és potenciális fészkelőüreget vizsgáltam meg. Ezek használata teljesen az ott

költő pártól függ. A fészkek kiválasztásánál döntő jelentőségű, hogy száraz, védett helyen legyen. Fontos a fészkek takartsága, amelyet legtöbb esetben a vadrózsa (*Rosa pendulina*) biztosít. A meleg napokon árnyékot is szolgáltat a fiókáknak. Az égtáj szerinti fekvésnek nincs jelentősége. A sziklán fészkelőknél a fészkek és az azt háttároló szikla minden esetben kisebb szög zár be mint 90°. A fészkelőhelyek távolabbi környezete a hegység peremvidékének változatosságát mutatja (lelegők, gyümölcsösök). Több párnál a táplálkozás szempontjából meghatározó a vizes területek közelsége, de a lakott települések is nagy számban megtalálhatók. Az uhuk násztevékenysége már ősszel beindul. Október hónapban a legaktívabb, az ekkor párban található uhuk fészeküreget kaparnak, s a hím erőteljesen udvarol a tojóknak. A tél folyamán leginkább hangadásra koncentrálódik a madarak tevékenysége. Megfigyeléseim szerint a tavasz előrehaladtával a tojó átveszi a kezdeményező szerepet.

A tojásrakás már március első napjaiban elkezdődik, s a hónap második felében teljes a fészkealj. A kotlási időszakban a hím folyamatosan eteti és figyeli a tojót, mely csak rövid komfortmozgásokra hagyja el a fészket. A tojászám leggyakrabban kettő. Három tojás bizonyítottan a tíz év alatt harminc fészkelésből kilenc esetben volt. Egy tojás sohasem fordult elő.

Kotlási időszakban és a fiókák életének első hetében rendkívül érzékenyek a madarak a zavarásra.

Az 1985-95 közötti időszakban negyvenhét fióka lett gyűrűzve. A visszafogás vagy megkerülés esélye általában minimális, de az a néhány is érdekes adatokat szolgáltatott. 1992-ben Besztercebányáról (Szlovákia) került elő egy madár, me-

lyet 1990-ben gyűrűztem. A megkerülés körülményei nem ismertek. 1994-ben Sárospatak mellett került elő egy 1993-ban gyűrűzött fióka. Áramütés következtében pusztult el. 1995-ben Michalovce (Szlovákia) közelében egy 1992-ben gyűrűzött madarat ütött el egy vonat. A madár túlélte, de nem tudni mennyire épült fel. A gyűrűzés nagy körültekintést igényel. Az öreg és a fiatal madarak általában nyugodtak, egyetlen esetben támadott a tojó.

5. Veszélyeztető tényezők

A legnagyobb veszélyt az elektromos vezetékek és tartóoszlopaik jelentik. Remélhetőleg rövid időn belül sikerül a legkritikusabb helyeken szigetelőpapuccsal ellátni az oszlopokat. A tulajdonviszonyok változása is komoly problémát jelenthet rövid időn belül, mert az új tulajdonosok hasznot remélnék a megvásárolt területtől. Bányanyitások, panziók építése, autóversenyek rendezése és egyéb elképzelések várnak egy-egy fészkelőhely közelében megvalósulásra. A turizmus kezelhetlenségével és sok esetben célirányosságával került be a veszélyeztető tényezők sorába. Az illegális, helyi lakossági célokat szolgáló kőbányászat kiszámíthatatlan és rendkívül veszélyes.

6. Védelem

Az uhuk védelme a költőhelyek hosszú távú védelmével, zavartalanságának biztosításával teljesen megoldott lenne. Sajnos a bürokrácia útján sok a zsákutca. Van olyan fészkelőhely, amely már védett, s minden nem védett hely védelemre van felterjesztve. A gyakorlatban is megvalósultak védelmi akciók. 1986-ban két revírbe Németországból, az akkori NSZK-ból hozott ivarérett tojókat engedünk ki. Az egyik helyen sikeresen párba állt a madár, a másik helyen elpusztult a kihelyezett tojó. Ugyanebben az évben fiókák kihelyezésére is sor került. 1989-ben az egyik revírbe, egy költőládát tettünk ki, melyet rendszeresen használtak a madarak, de nem költöttek benne. Több fészkelőüreget takarítottunk ki, irányítva ezzel a madarak fészkelését. A Bükki Nemzeti Park Igazgatóság és a Bányakapitányság révén korlátozásokat vezettünk be a gazdálkodók, tulajdonosok felé. A párokat folyamatosan figyelemmel kísértük, a legkisebb problémát is jelezzük az illetékesek felé. Sajnos így sem sikerül minden zavaró hatást kiszűrni.

Köszönetnyilvánítás. Köszönetet szeretnék mondani barátaimnak, akik az elmúlt években sokat segítettek a terepmunkában. Név szerint Balogh Jánosnak, Béres Istvánnak, Frank Tamásnak, Petrovics Zoltánnak. Külön köszönet Haraszthy Lászlónak, Kalotás Zsoltnak és Márkus Ferencnek, akik szakmai tanácsokkal láttak el.